

Week 11

Tzedakah and Maaser Kesafim

שו"ע יו"ד רמ"ט א', ט"ז, ש"ך, רע"א
חתם סופר רל"א
שבט סופר
דרך אמונה

לז"נ שלום פנחס בן מרדכי אליעזר ע"ה

לז"נ ויצה בת ר' שמואל זאב ע"ה

A program funded solely by the Night Seder Bais Medrash
Please contact us for sponsorship opportunities

שלחן ערוך <הרגיל> - יו"ד ג קארו, יוסף בן אפרים עמוד מס 142 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

דדריש ספרי אביון התאב תאב קודם, ושוב דריש עניי (עמך) [עירך] קודמין וכו' ועניי קרוביך קודמין, כ' ז"ל לכן הקדים התאב תאב קודם לומר עניי עירך קודמין לעניי עיר אחרת היינו אם שניהם צריכים למזון או לכסות, אבל אם עניי עירך יש להם כדי חיותם אלא שאין להם הרוחה כלל, לזה עניי עיר אחרת קודמין לעניי עירך דהתאב תאב קודם. עוד דריש בספרי כי יהי' בך אביון בך ר"ל בעצמך^ו, היינו בני ביתו קודמין אף לבני עירו, ואמר הגאון ז"ל דלהכי כתיב כי יהיה בך קודם אביון, לומר לעניי בני ביתו וכדומה לא אמרין התאב תאב קודם, אלא קודמים בכל צרכיהם אפי' לעניי עירך שאין להם מזון ומחיה כלל^ז:

נמצא לנידון שלפנינו אם מיד בשעת נישואים היה דעתו לחייב עצמו לפרנס הזוג שש שנים ממצות מעשר שפיר דמי. ומ"מ נ"ל מהיות טוב יחלק המעשר ויתן חציו לעניים דעלמא וחציו לבנו, דוגמא להא דתנינן משנה ר"ר פ"ח דפאה היה מציל וכו' ע"ש:

אך אם בשעת חיובו בשעת נישואים לא היה דעתו ליתן ממעשר שלו, הרי חייב עצמו בשטר לפרנס הזוג שש שנים ואין אדם פורע חובותיו ממעשר, ואפילו מי שאנס המלך גרנו חייב לעשר [גיטין מ"ד ע"א] שלא יפרע חובו ממעשר:

הנלע"ד כתבתי וחתמתי שמי. בכפר ראציסדארף יום ד' ר"ח אב תקצ"ג לפ"ק:

תשובה רלב

שיל"ת, יום ה' ז' טבת קצ"ו לפ"ק.
שלום וכ"ט לירידי הרב המאה"ג החרון המופלג זית
רענן יפה פרי תואר כמה"ו בע"ר נ"י אברק"ק
אייבשיטין:

יקרת כבודו הגיעני, נידון מי שמת והניח ספרים שכתב עליהם שהם ממצות מעשר מקרוביו ושישאלם לאחרים כל ימי חייו, והאפוטרופסים על

ממצות עניים, אפי' לא יהיה חייב בהם בלא"ה מ"מ איך יכול לגזול עניים ולו אין לו בהמצות אלא טובת הנאה ולא יותר, ואפי' למ"ד דבר שבתובה בא ממע"ש עיין מנחות פ"ד^א, היינו לגבוה, דמע"ש ממון גבוה יכול להביא תודתו ג"כ לגבוה ממצות מע"ש, אבל מעשר עניים לא עלה על דעת אדם מעולם שיעשה מצוה במצות עניים. ולא היה צריך רמ"א להביא ראיה מביצה כ' ע"א, אלא יען דהך מעשר כספים איננו חיוב ממש יש מפרשים ויש שאינם מפרשים, וא"כ בודאי אי לא היה נוהג להפריש מעשר מי יתבענו ומי יכפנו, ה"א דאינו גזול עניים, ע"כ מביא ממס' ביצה שם האומר הריני נזיר אע"פ שאינו מחוייב להזיר עצמו בנזיר מ"מ מכיון שאמר הריני נזיר מיד מתחייב בכל קרבני נזיר ושוב כשאומר ע"מ שאגלח ממצות מע"ש לאו כל כמיניה, ה"נ מכיון שהנהיג ג' פעמים להפריש מעשר מריוח שלו ולתתו לעניים שוב כל מה שיפריש מעשר הוה ממילא לעניים ולא כל כמיני' לקנות ממנו נר לבה"כ אפי' אינו מחוייב בהם. ודברי באר הגולה תמוהים. ומינה אם מיד בתחלת התנהגותו להפריש מעשר כספים התנה שיכול לעשות ממנו דבר מצוה, מודה מהרי"ל למהר"מ שבש"ך^ד ואין כאן מחלוקת:

ודברי ש"ך נדפסו בטעות ג"כ, במ"ש דיכול לפרנס בניו הגדולים ק"ו מאביו משום כבוד אביו וכ"ש בניו, וסיים ש"ך משמע אפי' יש לו לפרנסם ממקום אחר, וצ"ע היכי משמע כן, מאביו למד ובאביו אמרו [קידושין ל"ב ע"א] תבוא מארה מי שמפרנס אביו ממעשר אם אפשר לו לפרנס בלא"ה. אבל האמת יורה דרכו כי ט"ס, וצ"ל לולי כבוד אביו, פ"י שהרי יכול לפרנס אביו ממצות מעשר אי לאו משום כבוד אביו אמרו תבוא מארה למי שמפרנס אביו ממעשר משום בזיון לאביו, אבל בנו שאינו חייב בכבודו מותר לפרנסו ממעשר אפי' יש לו לזונו ממ"א יכול ליתן לו ממצות צדקה, אדרבא עניי קרוביך קודמין^ה:

אמנם ראיתי למורי הפלאה על התורה פ' ראה [ט"ו ז'] כי יהיה בך אביון באחד שעריך

בתחילת הדיבור העמים מרן את שני הדינים שבש"ך אחד גביר, והוא שלא בדקדוק וכנ"ל.
ג) בספר מהר"ם ברודא בשו"ת שבסוף הספר סי' י"ד כתב דלא מצא כן במנחות, והוכיח גם ממקו"א דלית מאן דס"ל כן. ובליקוטי הערות ר"ל שכונת מרן למתני' שם פ"ב ע"א, וצריך לפ"ז להגיה לשון מרן לעיל, ובמקום ל מ"ד

צ"ל ל ס"ד, ע"ש.
ד) עיין להלן סי' רל"ב ד"ה ולא, ובהערה ד' שם.
ה) וכ"כ לעיל סי' רכ"ט ד"ה תבנא, ועע"ש.
ו) בספרי ליתא דרשה זו להדיא, אלא הפנים יפות ע"פ דרכו דרש כן, ע"ש.
ז) ראה להלן סי' רל"ד ד"ה בהא.

שור"ת שבט סופר יורה דעה סימן פד השני

שוכ"ט לכבוד ידידי הרבני המופלג מלא פלץ חרוץ ברק השנון יפ"ת כש"ת מו"ה דוד פראנק - פורטער נ"י יושב על התורה בק"ק סאבאטיש יע"א.

את מכתבו עם צרור כסף הקדשים אשר קיבץ סך מ"א זהובים כסף קבלתי ע"ג ובקרוב אי"ה יקויים מצות שילוח לתמן ואשר נשאל מאיש אחד שרוצה להיות חבר לעוסקים בחדש של אמת ותקנה בין אנשי החברה שלא להכניס איש אם לא ישלם תחילה סך מה לפי ראות עיני הגבאים ונפשו בשאלתו יען כי נהג מעודו לנהוג ולהפריש מעשר כספים מכל הרווחים אם מותר לשלם הסך אשר יושת עליו מן מעות מעשר ומעלת תלמידי נ"י דוחק עלי השעה להשיב כי הבטיח את השואל להשיב עוד בשבוע זו, ויען כי בשבוע זו התחלתי ללמוד עם התלמידים הלוי"ת סוגי' עמוקה ורחבה והייתי טרוד מאד כאשר ידוע לו ג"כ מעת שיצק מים על ידינו ע"כ למען כבודו הצצתי רק בין הפרקים וקשה לדבר בענין זה מה שאין לו מקור בש"ס וראשונים אשר מימיהם אנו שותים ואחזה רק את דעתי לפי מה שנראה מספרן של האחרונים אשר הרבו לדבר בענין מעשר כספים בזה"ז אם הוא מן התורה או מדרבנן או אפילו מדרבנן אינו חיוב רק מנהג וראיתי מכתבו שכתב בפשיטות שהוא דאורייתא מתוס' תענית דף ט' ד"ה עשר שמביא מן ספרי את כל מעשר תבואתך לרבות פרקמטי' וכדומה ומה שכתבו הפוסקים דהוי רק מדרבנן היינו מה שנותנים מעשר כספים לעניים זה רק מדרבנן.

לא עמד על עיקרון של דברים דאף אם מעשר כספים מה"ת כדמשמע פשטות לשון ספרי לא הוי רק מעשר עני ולא שאר מעשרות רק דומיא דמעשר עני שמתבואת קרקע ומעשר עני פשיטא שאינו יוצא בהפרשה לחוד רק צריך שיתן לעני ואדרבה זה אחד מראיות של חו"י שאינו מה"ת דא"כ לא היה צריך להפריש רק לשלוש שנים כמו מעשר עני אלא דהוי מדרבנן ועיין בב"ח של"א ובט"ז שם וכן מלאו כל ספרי אחרונים מזה וכמעט כולם הסכימו דלא הוי מה"ת ודרשת ספרי רק אסמכתא ואם הוא דרבנן אם עשאו ותיקנו כעין דאורייתא וכל הדינים שנוהגים במעשר עני שייכים גם במעשר כספים או יש להקל בזה פלפלו האחרונים לענין כמה דברים ואף שאין נפקותא בנדון שלנו מ"מ כתבתי זאת יען שראיתי מתוך מכתבו ששגה בזה והנה הרמ"א בסימן רמ"ט הביא בשם מהרי"ל שאין לעשות שום מצות ממעות מעשר רק יתננה לעניים ועיין בבאר הגולה שם שכתב ומחלק רק אם הוא מחויב במצוה זו מכבר אבל אם לא היה מחויב מקודם יכול לשלם ממעות מעשר וזה כמו חילוק של הט"ז לענין קניות מצות וכן בש"ך שם הביא בשם תשו' מהר"ם שיכול לעשות כל המצות ולקנות ספרים ללמוד ולהשאלן לאחרים.

ובהשקפה ראשונה תמהתי שזה סותר לדברי מהרי"ל שכתב בפירוש ומדייק רק יתננה לעניים כיון דהוי מעות מעשר עני צריך ליתן דוקא לעניים ולא בשביל מצוה אחרת מה שאין העניים נהנים בו וכמו שכתב הרמב"ם לענין מעשר עני הובא בטור סי' של"א שאין משלמין את הגמולין וכו' ודברי באר הגולה ומהר"ם שהביא הש"ך לכאורה סותרים זה ומש"כ הט"ז לקנות מצות מותר פשיטא לי דהיינו אם המעות נופלים לצדקה שמחלקים עניים ממנו א"כ נותן הוא לעניים רק שיש לו ג"כ טובת הנאה ויותר מצאתי אח"כ בשל"ה הובא בגליון ש"ע יו"ד של אבא מאוה"ג שם דהיינו דוקא אם הוא נותן בעד המצות יותר מה שאין האחר רוצה ליתן רק הוא הוסיף על השער אבל בלא זה שגם האחר הוא רוצה ליתן מחיר זה בעד המצות לא יכול לקנות ממעות מעשר משום שיש היזק לעניים יע"ש משמע ג"כ שכל הדין רק אם נופלים המעות לצדקה שמחלקים לעניים אבל אם עושים עם המעות שאר דברים של מצות אינו יוצא לידי מעשר עני רק לצדקה יחשב אבל מעשר עני לא יכול ליתן וכן נמי בנדון דידן כי המנהג של החברא זו וכן במקומינו שאין מחלקים המעות לעניים רק מוציאין המעות לצרכי מתים וכדומה היה נ"ל פשיטות דלא יכול ליתן ולפרוע מסך מעות מעשר שלא יבא לידי עניים.

אלא שעומדים לנגדנו דברי מהר"ם שבש"ך וגם שמהר"ם מסיים אם לא אפשר לעשות המצוה באופן אחר משמע באפשר לא שרי אלא כבר כתבתי מלשון מהרי"ל משמע שאין תקנה רק ליתן לעניים

ורציתי לדחוק בכמה חילוקים אבל לא נראין לדעתי וכבר כתבתי שבמקום שאין לו שורש בש"ע וראשונים קשה לחדש סברות.

ובחפשי בספרים שמחתי שראיתי כי קדוש זקני בח"ס יו"ד סי' רל"א כבר הרגיש בזה ורצה להשוות דעת מהר"ל עם מהר"ם דמהר"ל איירי אי הפריש סתם ומסתמא לעניים אז א"א לשנות וכבר זכו בו העניים והא דמהר"ם איירי אם מתחילה התנה מיד שיכול לעשות דבר מצוה אחרת והחילוק נכון ועיין בתשובה הסמוכה רל"ב שרוצה לומר דמהר"ל סבר דמעשר כספים מה"ת ומהר"ם סבר מדרבנן ובאמת קשה לומר דמהר"ל סבר דמעשר כספים מה"ת ולפי חילוק של ח"ס אם הפריש סתם מעות מעשר ולא התנה בפירוש לא יכול לעשות מצוה אחרת אבל ראה זה מצאתי בתשובה מאהבה ח"א סימן פ"ז שהאריך לדבר ג"כ בענין מעשר כספים והרגיש ג"כ בסתירת מהר"ם ומהר"ל ומחלק אם נוהגים במקום זה ליתן מעשר כספים אז דין מעשר עני יש לו ולא יכול לעשות מצוה אחרת עם המעות אבל באתרא דלא נהיגי ואחד נהג אז רק דין נדר יש לו ומסתמא לא נהג בשביל מעשר עני רק בתורת צדקה רק אם התנה בפירוש שיהיה לעניים ובכה"ג איירי מהר"ם ומזה נרא' כי מסתמא באתרא דלא נהיגי מותר לעשות שאר מצות ולדינא נ"ל בנדון שלנו יען כי האידנא כל אתר הוא אתרא דלא נהיגי וכאשר שמעתי המנהג שמשלמין ממעות מעשר כל המצות ולא לעני דוקא א"כ כל הנוהג ליתן מעשר מסתמא דעתו הכי ורק אם אמר בפירוש שיהיה לעניים דוקא ואם גם השואל נהג כן אז יכול לשלם אשר יושת עליו ממעות מעשר אבל בכל זאת נ"ל דוקא אם אין באפשרות לבזבז ממעות שלו אבל אם יש ביכולתו לשלם ממעות שלו לא נ"ל להקל יען שמהר"ם גופא לא כתב רק אם א"א לעשות המצוה וכל החילוקים בנויים על דברי מהר"ם ודי שנקל באופן דמהר"ם ע"כ טוב עין לא ישלם ממעות מעשר ויקוים בו ברכת עשר תעשר כדמשמע מפשטות לשון הרמ"א סימן רמ"ז סע"ד דגם במעות מעשר שרי לנסות ועיין בשל"ה ובתשו' יעב"ץ ח"א שחולקים על זה ואני הבאתי ראיה שגם במעשר כספים מותר ויקוים בו עשר תעשר הכל' דכותב בחפזון רב חותם בברכה מרובה וגם לבית חותנו אשר יושב בתוכו על התורה - פה פ"ב יע"א אור ליום עש"ק לסדר ויצא תרל"ח לפ"ק ה"ק שמחה בונם סופר בה"ג מהראשב"ס זצ"ל.

דרך אמונה

כדי שיעיר' להחיותו באמת כופין גם לשי' ר"ת שס יל"ע: * ואחד מעשרה כו'. ע"י צד"א לענין קניית ספרים ונלענ"ד דצומנינו א"א לקנות ספרים צמית מעשר דדוקא צומנס שהי' מעט ספרים ומי שהי' לו ספר היו הכל שואלים ממנו היי ענין לדקה אצל צומנינו שנתרצו צעז"ה הספרים ואין דרך להשאיל רק לעתים רחוקות. הוי כשאר כלים שצנית שדרך לפעמים להשאילו ואין זה שייך לדקה ולכן קצרתי צדיני ספרים שכתבי האחרונים יע"י צערוך השלחן סי' רמ"ט ס"י שפקפק הרצה על כל ההיתר לקנות ספרים וגם מהרש"ס הביא בשם שטמ"ק כתובות דף נ' שאסור לקנות ספרים צכסף מעשר. ואם הפריש מעשר ונאבד אי ששלה